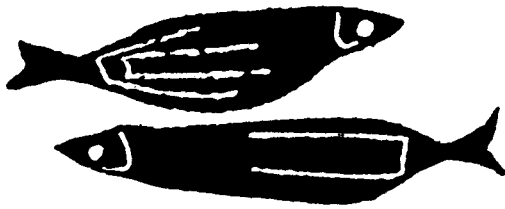

'My themes, I do dreams....'

Η έννοια της κουλτούρας έχει φτάσει στην καθημερινή της χρήση να σηματοδοτεί τη στομφώδη κενότητα και τον ελιτισμό. Οποιαδήποτε προτίμηση ξενίζει, οποιαδήποτε διατύπωση δεν ανάγεται στα στερεότυπα του λόγου των ΜΜΕ, οποιαδήποτε κρίση δεν προσαρμόζεται σε αξίες αυτονόητες, βαφτίζεται «κουλτουριάρικη». Και μάλιστα δεν είναι σταρ, οι μεγαστάρες και οι πολιτικοί εκείνοι που χλευάζονται γιατί ξεχωρίζουν —η δική τους η λάμψη είναι δεδομένη, αυτοί είναι «ιν», «σικάτοι», «χάι» και πάει λέγοντας. Οι άλλοι, αυτοί που κάνουν πως ξεχωρίζουν, είναι οι κουλτουριάρηδες: Η απαξιωτική χρήση του όρου αντιστοιχεί σε μια εικόνα της κουλτούρας ως της απόλυτης μιζέριας, της γυμνίας που κρύβεται πίσω από ένα δήτην. Έτσι η κουλτούρα στρατεύεται στην επιβεβαίωση προτιμήσεων επεξεργασμένων από τους λογής πομπούς του λάιφ-στάιλ, στιγματίζοντας κάθε συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τα κοινωνικά στερεότυπα.

Στο χώρο όμως της σκέψης και των επιστημών του ανθρώπου, η έννοια της κουλτούρας έχει μία τελείως διαφορετική διαδρομή. Συχνά αντιδιαστέλλεται με την εικόνα του πολιτισμού. Και στη διάκριση αυτή εγγράφεται μια ολόκληρη ιστορία: η ιστορία της σχέσης ανάμεσα στον πολιτισμό των κυρίαρχων και στον πολιτισμό των κυριαρχούμενων. Είναι πολιτισμός μόνο ό,τι γνωρίσαμε σαν επιτεύγματα της ανθρώπινης κοινωνίας, έτσι, χωρίς διευκρινίσεις, σαν καθετί που ονομάστηκε έργο πολιτισμού να συνιστά μια για πάντα κάτι το εξαιρετικό; Και τι αξίζει πράγματι από τις διαφορετικές κοινωνίες να αναγορεύσουμε σε έργο πολιτισμού; Και ποιος θα το κρίνει;

Η έννοια της κουλτούρας ίσως μπορεί να περιλάβει όχι μόνο τα έργα που έγιναν για τους κυρίαρχους, με την υποστήριξή τους και συχνά για την εξύμνησή τους. Μπορεί να περιλάβει τις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής που καθημερινά εκφράζουν ένα σύμπαν αξιών σε κάθε κοινωνικό περιβάλλον. Εκδηλώσεις στις οποίες περιλαμβάνονται από τους τρόπους συμπεριφοράς, την κατασκευή των αντικειμένων καθημερινής χρήσης και τις ενδυματολογικές συνήθειες, ως τα τραγούδια, τη μουσική, το θέατρο και τον κινηματογράφο. Με άλλα λόγια, στην κουλτούρα δε χωρίζονται κατ' αρχήν τα δημιουργήματα μιας κοινωνίας σε άξια να μνημονευτούν και σε ευτελή, αλλά αναζητείται σ' αυτά η ίδια η αποτύπωση της κοινωνικής ζωής και των αξιών της. Μια αποτύπωση όμως που διαπερνάται από την καταστατική συνθήκη τούτης της ζωής: τον κοινωνικό ανταγωνισμό καθώς και τις εντάσεις και τους διαφορετικούς προσανατολισμούς που παράγει για τις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Η κουλτούρα, λοιπόν, αντίθετα με την καθομιλουμένη νεοελληνική της χρήση, στο χώρο των επιστημών είναι ένας όρος ικανός να περιγράψει αντιτιθέμενες οπτικές, διαφο-

ρετικές κοσμοαντιλήψεις. Αντί να αποτελεί εργαλείο διάκρισης και μάλιστα απαξιοτικής, λειτουργεί ως όρος συμπερίληψης των μορφών έκφρασης κυρίαρχων και κυριαρχούμενων σε ένα σχήμα εννόησης της κοινωνίας ως πεδίου δομημένου από σχέσεις εξουσίας.

Ανεξάρτητα αν οι Έλληνες ερευνητές και θεωρητικοί επιλέγουν τη χρήση του όρου κουλτούρα ή αν αποδίδουν ένα τέτοιο περιεχόμενο στη λέξη πολιτισμός, γίνεται φανερό πως ο όρος περιλαμβάνει όχι μόνο τη λεγόμενη υψηλή τέχνη αλλά και όλες τις εκδηλώσεις της ζωής των κυριαρχούμενων στρωμάτων. Εκδηλώσεις που απηχούν τις αξίες και τις αντιλήψεις τους, είτε τούτες θεωρούνται μόνον προϊόν επιβολής ή αποτέλεσμα ηγεμονίας, είτε αναγνωρίζεται η σχετική τους αυτονομία.

Μια τέτοια οπτική όμως θέτει κρίσιμα ερωτήματα: Μπορούμε να αναζητήσουμε την έκφραση ενός ιδιαίτερου «πολιτισμού των κυριαρχούμενων τάξεων»; Υπάρχει κατ' αρχήν κάτι σαν «λαϊκός πολιτισμός» σήμερα; Ή μήπως η μαζική εκπομπή προτύπων εξανεμίζει κάθε άλλη πηγή νοηματοδότησης της ζωής, έτσι που οι κυρίαρχες αξίες να εμφανίζονται σαν αυτονόητες;

Στο αφιέρωμα της Ουτοπίας για την προβληματική της κουλτούρας επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε τέτοια ερωτήματα. Κατανοούμε πως η συζήτηση για την έννοια της κουλτούρας σήμερα γίνεται συζήτηση για την ίδια την οπτική που έχει καθένας που προσεγγίζει την κοινωνία. Και γι' αυτό τα κείμενα που παρουσιάζουμε διατρέχει η πεποίθηση πως η κουλτούρα αποτελεί πεδίο συγκρούσεων και αναμετρήσεων. Αναδεικνύοντας την ιστορική προέλευση αλλά και την ιστορική προοπτική μιας τέτοιας προβληματικής, κάποια από τα κείμενα ανιχνεύουν τις αντιστάσεις στα κυρίαρχα πρότυπα, διερευνώντας τις δυνατότητες παραγωγής προϊόντων της κουλτούρας που αντιστοιχούν σε αξίες άλλες από τις κυρίαρχες. Μπορούμε να μιλάμε για κουλτούρα των κυριαρχούμενων τάξεων, για κυρίαρχη και υποτελή κουλτούρα ή για μια ενιαία κουλτούρα της κυριαρχίας; Για την κριτική οπτική της Ουτοπίας τέτοια ερωτήματα είναι κρίσιμα, όπως κρίσιμα είναι και για την ανέγερση οποιουδήποτε χειραφετητικού προτάγματος.

Στο σημερινό τεύχος παρουσιάζουμε λινότυπες του αφρικανού καλλιτέχνη John Muafangejo, επιλεγμένες από τη Μαρία Κοκκίνου.